

Административното правосъдие в Източна Румелия

Евгени Йочев

По силата на чл. 18 от Берлинския договор върху българските земи на юг от Стара планина се създава областта Източна Румелия. Тя се намира под „прямата политическа и военна власт на Н.В. Султана, в условията на административна автономия“ (чл. 1).¹

С приемането на Органическият устав, още от самото начало на организиране на областта, в Източна Румелия се обособява самостоятелно административно правосъдие като се създават окръжни административни съдилища и Върховно съдилище за административни тѣжби (разпри).

Идеята за въвеждане на административно правосъдие заляга в предложенията и проектите на представителите на Франция и Австро-Унгария в Международната комисия, натоварена да изработи Органическият устав на областта.

Проектът за административно устройство, в т. ч. и за уредбата на административното правосъдие е дело на френския делегат барон Максимилиан дьо Ринг (Baron de Ring), пълномощен министър. В него са прокарани идеите, схващанията и началата на френското административно правосъдие. В проекта, предложен от Австро-Унгарския делегат барон Бенямин Калай, член на маджарския парламент и специалист по балканските въпроси, е заложено изискването, да се създаде едно „безпристрастно, бързо и независимо правосъдие, едно народно представителство пригодно към нуждите, една изпълнителна власт здрава, но подчинена на ефикасен контрол, една администрация, която да съгласува справедливо интересите на държавата с тези на частните лица“. Пред вид на това като определя конкретните ѝ функции, той изрично подчертава, че администрацията трябва да обхваща и „властите, натоварени да съдят спорните административни въпроси“.

Международната комисия възприема подхода и вижданията на френския и австро-унгарския делегати и на 2 ноември 1878 г. внася уточнението, че органите, за които става дума олицетворяват административното правосъдие. Тя заменя израза „властите...“ с думите „административно правосъдие“ и по този начин определя неговото място в рамките на администрацията.²

Макар и незначителна по обем, извършената промяна е важна и съществена от съдържателна гледна точка. Тя показва желанието на комисията да не копира сляпо институциите в Австро-Унгария и Франция, предвид на условията и нуждите на страната, традициите и привичките на българското население. Ръководени от този мотив членовете ѝ не приемат австрийския модел и предлагат създаването на специално административно правосъдие в рамките на администрацията. Това е основната причина да бъде отхвърлен и проектът на Високата порта, който възпроизвежда старото турско вилаетско управление. В него не само не се предвижда учредяването на административни съдилища, но с чл. 35 се забранява на съдилищата да „издават наредби и да цензурират актовете на администрацията“.³

Разглеждането на административното правосъдие като част от администрацията е отражение на модела на организация на административното правораздаване и установената практика в много страни на стария континент.

Органическият устав на Източна Румелия създава едно независимо административно правосъдие. Той определя състава, организацията и компетентността на

¹ Органическият устав на Източна Румелия. Пловдив, 1879.

² Вж. Стайнов, П. Принос към историята на административното правосъдие в първите години след освобождението. ГСУ, ЮФ 1934/1935 т. 30, кн. 8, с. 11.

³ Пак там.

административните съдилища и на Върховното съдилище за административни тѣжби (разпри).

Административното правосѣдие е двуинстанционно и се основава на френско-белгийския модел. Първа инстанция са окръжните административни съдилища, а втора – Върховният административен съд.

Окръжните административни съдилища се създават във всеки окръг, а именно: Пловдивски, Татар-Пазарджикски, Хасковски, Ески-Загорски, Сливенски и Бургаски (чл. 109). Тяхната уредба и компетентност се определя от чл. чл. 120-123 на Органическият устав. Съставът им включва: трима членове с право на глас, гласувачи и трима помощници, заместници на гласувачите, без право на глас. Тримата членове гласувачи се избират от различни органи, по конкретен начин и за различен срок. Първият от тях е съдия и се определя от окръжния граждански съд по жребий, в началото на всяка година, за срок от 12 месеца. Вторият задължително е депутат и се избира от Областното събрание за срок от 2 години. Третият член е най-старшият по служба съветник на Окръжното управление. Процедурата на избор на тримата помощници е сходна. Един от тях е заместник съдия от Окръжното гражданско съдилище. Определя се от съда по жребий за срок от една година. Другият е депутат от Областното събрание и се избира от него за двегодишен срок. Последният е най-младия по служба съветник при Окръжното управление. Ролята на помощниците е да заместват отсъстващите гласувачи или да правят доклади върху постъпилите за разглеждане дела.

По право председател на Окръжния административен съд е гласувачът съдия, а в негово отсъствие заместник съдията. За докладчик на постъпилите за разглеждане дела се определя помощник съветникът на Окръжното управление. (чл. 120) Той се подпомага от служител в писалището на Окръжното управление. Прокурорската служба се изпълнява от секретаря на Окръжното управление. Според чл. 117 ал. IV той се нарича правителствен комисар и като такъв дава заключения по делата.

Чл. 121 от Органическият устав определя по следния начин компетентността на окръжните съдилища:

„Съдилището за административни разпри постановява върху жалби на задружности или на частни лица, които се мислят увредени от някое особено административно дело или от някое частно дело на администрацията и които се облягат на някое придобито право, отнасящо се до някой интерес от административен порядък.

То постановява още върху препирни между Администрацията и частни лица по причина на контракти или на съгласия, сключени и направени от публичната власт на окръга.“

По отношение на подсѣдността на административните съдилища Органическият устав следва френската система, като едновременно с това се отклонява от нея. От една страна той запазва административната подсѣдност за всички договори сключени от администрацията, но от друга страна предвижда отмяната на актовете на главните администратори (министрите) по съдебен път. За разлика от Франция, където по това време се приема, че административните съдилища са компетентни по всички спорове на частни лица с държавните власти, то в Органическият устав подсѣдността на окръжните административни съдилища и на Върховното съдилище за административни тѣжби са дефинирани конкретни.

Заседанията на Окръжните съдилища за административни разпри са публични. (чл. 122)

Върховното съдилище за административни тѣжби (разпри) е със седалище гр. Пловдив. Съставът му се състои от един председател, двама съветници и двама слушатели (auditeurs) (чл. 66). Фактическият състав на съда, който взема решенията е тричленен и включва председателя и двама съветници. Съветниците се назначават в началото на всяка година. Единият - от генерал-губернатора, а другият - от Постоянния комитет при Областното събрание. Уставът не позволява съветниците

да бъдат избирани измежду членовете на Тайния съвет и тези на Постоянния комитет на Областното събрание. По същия начин се назначават и двамата слушатели. Задълженията на слушателите са: да правят доклади (рапорти) „върху работите, които са подложени на съдилището“ (делата, които са постъпили в съдилището), както и да заместват отсъстващите съветници. В този случай те придобиват правата на последните и получават съвещателен глас.

За председател на Върховното съдилище за административни тъжби се избира един от Съветниците (от съдиите от върховното съдилище) Той се назначава в началото на всяка година от този съд за срок от 12 месеца. Председателят на съда е член по право на Областното събрание (чл. 69, т. 3)

Прокурорският институт към Върховния административен съд се състои от двама прокурори. Службата на прокурор (ministere public) при съдилището се изпълнява от двама повереника на Главния секретар на областта и директор на вътрешните работи. Те се избират от личния състав на писалището му и се назначават от него в началото на всяка година.

В състава на съда влиза и един секретар-деловодител (чл. 66).

Според чл. 67 „Върховното съдилище за административни тъжби съди „първоначално и окончателно“. То действа като първа и последна инстанция при произнасянето по дела за отмяна на административни актове, а именно:

„1-о. Решенията на главните администратори подложени нему от частни лица, които ся мислят онеправдани от тия решения и ся основават на някое придобито право до някой интерес от административен порядък;

2. Разпри между администрацията и частни лица зарад контракти или покупки, направени от Главните администратори“.

Върховното съдилище за административни тъжби действа като въззивна инстанция, когато разглежда „жалби против решения, издадени първостепенно от Главните администратори и от Окръжните съвети върху административни тъжби.“ (чл. 67)

В съответствие с изискванията на чл. 124 от Органическия устав Главният секретар и директор на вътрешните дела Гаврил Кръстевич разработва специален административен правилник. Той е одобрен от Постоянния комитет на 31 август 1881 г. и същия ден е обнародван от генерал губернатора Алеко Богориди.⁴ Правилникът съдържа 27 члена организирани в две глави: първа – Окръжни съдилища и Върховно съдилище и втора – Общо разпореждане. Изпълнението му е поверено на Главния секретар и директор на вътрешните дела.

Без да претърпи никакви изменения Правилникът става основа на Закона за съдопроизводството на окръжните и Върховното административни съдилища в Източна Румелия. Той е разгледан на III редовна сесия на Областното събрание⁵, а е приет като закон на 9 ноември 1881 г. Влиза в сила на 23 март следващата година.⁶

Върховният административен съд на Източна Румелия е поставен във ведомството на Главния секретар, който е и директор на вътрешните работи.

Сравнението на административното правосъдие в Източна Румелия с действащата тогава френската система показва както известно сходство, така и определени различия. И във Франция и в Източна Румелия административното правосъдие има обща структура Върховен административен съд (във Франция неговите функции се изпълняват от Държавния съвет) и местни съдилища (префектуриялните съвети във Франция). Освен това то е част от администрацията. За разлика обаче от Дър-

⁴ Областен сборник от закони в Източна Румелия. Год. II, т. 2. 1881. Пловдив, Канцелария на Генерал-губернаторът. 1882, с.99.

⁵ Дневници, Областно събрание на Източна Румелия, III РС, 6 XI 1881, XVII 3, с. 349-374, XVIII 3, с. 375-376.

⁶ Дневници, Областно събрание на Източна Румелия, III РС, 9 XI 1881, XIX 3, с. 383; Областен сборник от закони в Източна Румелия год. II, т. 2, Пловдив, 1881, Канцелария на генерал-губернаторът – 1882, с. 183.

жавния съвет (Consiel d'Etat) и местните административни съдилища – префектурния съвет (consiel de prefecture), чийто състави включват само административни чиновници, административните съдилища в Източна Румелия имат смесен състав. В тях наред със служителите от администрацията участват и представители на съдебната, изпълнителната и законодателната власт. Този състав отговаря в най-пълна степен на условията в областта и представлява гаранция за по-голяма независимост и справедливост.⁷

Административното правосъдие в Източна Румелия страда от редица недостатъци, които имат по скоро организационен, отколкото устройствен характер. Съдилищата нямат постоянен състав. Основната причина за това е липсата на съдии с юридическо образование, както и изборът на съдии в началото на всяка година.

Въпреки тези слабости то изиграва решаваща роля за утвърждаване на правовия ред, за установяването на действителен и ефективен контрол върху дейността на областната администрация.

---

⁷ Вж Киров, С. Протоколи и реферати на първия конгрес на българските юристи. С., 1906, с. 100.